

Amira Dervišević

ZAPIS O PREDAJAMA U ZBIRCI IZ ŽIVOTA ZA ŽIVOT HAMDIIJE MULIĆA

Sažetak: Zbirku proze *Iz života za život* učitelj, književnik i etnograf Hamdija Mulić (1881–1944) objavio je 1913. godine u Mostaru. Obimom nevelika Mulićeva zbirka nastala je nakon petnaestogodišnjeg književnog okušavanja, a sadrži, pored ostalog, usmene predaje zabilježene tokom njegovog učiteljevanja po Bosni i Hercegovini. Ciljevi rada jesu analiza i interpretacija predaja inkorporiranih u zbirku *Iz života za život* Hamdije Mulića i utvrđivanje funkcija koju one imaju.
Ključne riječi: Hamdija Mulić, proza, usmene predaje.

1. Uvod

Među književnicima koji su stasavali u vremenu bošnjačkog kulturnog preporoda bio je učitelj i etnograf Hamdija Mulić. Nakon završetka osnovne škole, Mulić odlazi iz rodnog Konjica u Sarajevo i tamo završava gimnaziju i učiteljsku školu. Od 1901. godine učiteljevao je u Čapljini, Konjicu, Bugojnu i Hrasnici kod Sarajeva. Predavao je u Gazi Husrev-begovoj te muškoj i ženskoj medresi u Sarajevu. Uporedo sa nastavnim bavio se i književnim radom, a tekstove je počeo objavljivati za vrijeme pohađanja učiteljske škole. Prvi prilozi u časopisima bila je proza utemeljena u svakodnevnicu sredine u kojoj je živio. Jedan je od prvih saradnika časopisa *Behar*, a objavljivao je, između ostalog, u *Pobratimu*, *Smilju*, *Gajretu*, *Biseru*, *Školskom vjesniku*, *Učiteljskoj zori*. Zbirku *Iz života za život* Mulić je objavio u Mostaru 1913. godine kao prvi svezak *Izvanrednih izdanja* Muslimanske biblioteke

Muhameda Bekira Kalajdžića. Zbirka obimom nije velika, ali je žanrovski vrlo raznolika. Pored novela, putopisa, priča orijentalnog porijekla, usmenih bajki i hikaja, pisac je zbirkom obuhvatio i predaje zabilježene u mjestima u kojima je učiteljevao. Ciljevi rada jesu, prije svega, izdvojiti usmene predaje, klasificirati ih, a potom analizirati i utvrditi kakva je njihova uloga u pojedinačnim tekstovima, ako su inkorporirane u tekst, ali i kakva je njihova uloga za zbirku u cjelini, ako su donesene kao samostalne. Pretpostavka je da usmene predaje u ovoj zbirci imaju zadatak da odgojno djeluju na čitaoce..

2. Književni rad Hamdije Mulića

Imajući u vidu Mulićevo srednjoškolsko obrazovanje, nema sumnje da je na njegovo oblikovanje kao književnika prvenstveno uticao profesor Ibrahim-beg Repovac, predavač na sarajevskoj Realki i kulturni poslenik. Repovac je bio dio skupine bošnjačkih prvaka, među kojima se isticao Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak, koji su se zalagali za „stvaranje književne atmosfere na osnovama narodnog jezika, uz koegzistenciju orijentalne i narodne književne tradicije, te na bazi evropeizacije i zapadne pismenosti koje im je omogućila austrougarska uprava, uz puno dalje postojanje domaćih patrijarhalnih oblika života i religiozno-duhovnih inercija...” (Rizvić 1990:39). Milan Bešlić, u tekstu objavljenom povodom desetogodišnjice književnog rada Hamdije Mulića, ističe da je Mulića na pisanje proze za vrijeme pohađanja učiteljske škole poticao i profesor Josip Milaković koji se i sam bavio književnim radom te sakupljanjem narodnih umotvorina (Bešlić 1907). Pod književnim imenom Ata Nerces, Hamdija Mulić objavljuje priloge u časopisima koji su u svojim programskim načelima naglašavali prosvjetarsko djelovanje među Bošnjacima. Prve priloge Mulić je objavio u zagrebačkom časopisu *Pobratim*. Njegova proza je u moralno-religioznom ozračju, a polazna ishodišta mogu se pronaći u knjižici *Risalei-ahlak* ili *Pouka o lijepom i ružnom ponašanju* Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka. Na idejama koje su iznesene u Kapetanovićevom djelu razvit će se jedna dionica u bošnjačkoj kulturnoj djelatnosti čiji je najizrazitiji predstavnik Edhem Mulabdić.

Kritičari koji su uzimali u razmatranje okušavanja u umjetničkoj prozi Hamdije Mulića smatraju da je on prvenstveno pisac za djecu i omladinu te

da je njegova proza didaktično-poučna.¹ Mulićevo djelo tako zrcali književna kretanja kraja XIX i početka XX stoljeća u Bosni i Hercegovini, a njemu su društvenohistorijske prilike nametale ovakva usmjerenja.

2.1. Periodizacija književnog rada Hamdije Mulića

Analizirajući prozu Hamdije Mulića, književni historičar prof. dr. Muhsin Rizvić, na temelju stilskih osobitosti, zaključio je da se njegovo cjelokupno stvaralaštvo može podijeliti u tri razdoblja.

Prvo razdoblje podudara se sa njegovom saradnjom u *Bošnjaku*. Primjetno je da tokom ovog prvog perioda književnog rada Mulić piše prozu koja je pod uticajem Mulabdićeve proze. Nakon upoređivanja tekstova oba autora prof. Rizvić zaključuje:

Već crtica Iz sužanjstva ima Mulabdićeve naracije i fraze, te onog karakterističnog familijarno-usmenopripovjedačkog obraćanja, a iz crtice Mladost-ludost izbija u punom mulabdićevom intenzitetu neposredno pripovijedanje usmenog pripovjedača (...). To se kao Mulabdićeva stilska karakteristika prostire i na ostale Mulićeve proze iz ovog perioda, koje nose obilježja slobodnijeg, literarnijeg, spontanog pripovijedanja, nesvedenog na docniju Mulićevo odgojno-etičku namjenu. (Rizvić 1990:512)

U ovom razdoblju književnog rada Mulić svijetu koji opisuje prilazi realistički i bez pretjeranog isticanja odgojne namjere. Povremeno u tekstovima prepoznajemo nekritičnost i izrazitu sklonost prema tradiciji i tradicionalnom moralu, a time njegova proza postaje naglašeno subjektivna. Sadržajem priloga Mulić je okrenut zavičaju, tj. konjičkoj sredini.

Drugo razdoblje Mulićevog književnog rada obilježeno je saradnjom u *Beharu* i *Gajretu*. U ovim priložima izraženija je društvena angažiranost i

1 O književnom radu Hamdije Mulića pisali su, između ostalih, Hamdija Kreševljaković u tekstu *Hamdija Mulić: „Iz života za život“*, Muhsin Rizvić u knjizi *Bosansko-muslimanska književnost u doba preporoda 1887-1918*, Enes Duraković u antologiji *Bošnjačke pripovijetke XX stoljeća*. Ifet Mustafić je 2008. godine priredio knjigu iz dva toma pod nazivom *Hamdija Mulić: pedagog, prosvjetitelj, reformator, književnik*. Mulićev etnografski rad bio je predmet moje magistarske radnje pod naslovom *Usmena proza u rukopisnoj zbirci Hamdije Mulića*. Rad sam napisala pod mentorstvom prof. dr. Muniba Maglajića i odbranila pred komisijom na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 2005. godine.

nastojanje da se poučno djeluje. Ističući blagost kao dominantnu emocionalnu crtu koja se prepoznaje ne samo u pripovjedačkom izrazu nego i sižeu, Muhsin Rizvić o Mulićevom stilu tokom drugog perioda piše sljedeće:

Rečenice su kratke i bitne, stil sliči stilu narodne anegdote, sve ide za tim da se što prije ispriča događaj i njegova svrha; time likovi, dijalози, opisi dobivaju veću izrazitost, slikovnost čistih boja i one proste elementarne oznake karaktera. (...) Ove crtice nose konkretnu pedagošku poruku... (Rizvić 1990:515)

Neposredno pred Prvi svjetski rat nastaju tekstovi koji čine treću fazu njegovog književnog bavljenja. U ovom periodu Mulić objavljuje prozu koja je više nego ranije društveno angažirana i povremeno se služi basnom i alegorijom da bi kritički djelovao na čitaoce. Treća faza obilježena je zbirkom *Iz života za život*, koja na završetku Mulićeve petnaestogodišnje etape književnog rada, po mišljenju prof. dr. Muhsina Rizvića, „karakteristično ilustruje i izražava njegovu književnu poetiku u tom trenutku nataloženog pripovjedačkog iskustva i saznanja, njen realistički idealizam, njenu životno-pedagošku, aforističko-moralističku suštinu koja se ostvaruje sažetošću radnje i orijentacijom na finalni utisak“ (Rizvić 1990:511).

3. Zbirka *Iz života za život*

Zbirka proze *Iz života za život* objavljena je pred početak Prvog svjetskog rata u Mostaru. Radi se o zbirci manjeg obima u kojoj je pisac sabrao tekstove od kojih je neke već ranije objavio u časopisima. U Predgovoru pisac je istakao da je knjiga rezultat njegovog nastojanja da nakon dugogodišnjeg učiteljevanja ponudi mladim ljudima „zabavnog i poučnog štiva“ kojeg je nesumnjivo nedostajalo. Budući da je u ovoj zbirci autor obuhvatio prozu koja je nastajala u različitim vremenskim periodima njegovog života, moglo bi se reći da je zbirka *Iz života za život* odraz Mulićevog dotadašnjeg književnog rada. Imamo li u vidu da je Mulić bio i sakupljač narodnih umotvorina i da se u zbirci nalaze neki tekstovi koji po svom stilu odgovaraju žanru usmene predaje i bajke, čini se da zbirka zrcali i njegov dotadašnji etnografski rad. Tekstovi su žanrovski raznoliki i stilski neujednačeni. Zajednička crta svim tekstovima jeste nastojanje da se njima odgojno djeluje kroz dobre primjere najčešće iz života, iz svakodnevnice. U Mulićevim novelama, putničkim bilješkama,

pričama orijentalnog porijekla, hikajama i bajkama, između ostalog, veliča se ljubav prema domovini (*Novi junačina, I djeca vole domovinu*), mudrost pojedinca (*Mudri dječak*), dobrotu (*Dobro srce*), osuđuje nebriga društva prema djeci koja su izgubila roditelje (*Kradljivac*), ističe briga o domaćim životinjama (Čobanče). Na temelju analize sadržaja primjetno je da Mulić prozom nastoji ne samo odgojno djelovati na pojedinca/čitaoca nego želi uticati i na zajednicu, ukazujući na negativne pojave koje su rezultat nebrige društva.

3.1. Usmene predaje u zbirci *Iz života za život*

Jedan od žanrova usmenoknjiževne proze su predaje. U tekstu *Narodna predaja – Volkssage – kamen spoticanja u podjeli vrsta usmene proze* Maja Bošković-Stulli o ovom žanru zaključuje da su:

Narodne predaje hibridna forma s umjetničkim i životnim funkcijama; da se javljaju u tri osnovna načina iskazivanja (kratko saopćenje, memorat, fabulat); da odgovaraju stanovitim trajnim čovjekovim psihičkim funkcijama, ali te funkcije nisu dovoljne za određenje narodnih predaja, koje je zavisno od konkretnih povijesnih i kulturnih sredina, da je njihova osnovna inspiracija čovjekovo susretanje sa izvanrednim i neobičnim; da su se vjerovanja u istinitost i spoznajni karakter predaja kao kriterij za njihovo definiranje u toku vremena znatnije izmijenili, ostavivši ipak svoj pečat u formi narodnih predaja. (Bošković-Stulli 1975:28)

Usmene predaje u zbirci zastupljene su sa nekoliko primjera. Prije svega, inkorporirane su u novelu *Ramazanske noći*. Stil ove proze u velikoj mjeri podsjeća na stil usmene priče. Rečenice su duge, a pripovjedač kazuje sadržaj u prvom licu i pri tome često koristi poštapalice čime sugerira neposrednost kazivanja. U središtu novele, koja započinje evociranjem uspomena iz djetinjstva na duge zimske noći ramazana – mjeseca muslimanskog posta, nalazi se umetnuta predaja o susretu s vilom „žene u bijelu sa zlatnim kosama“. Radi se o usmenoj predaji – hronikatu jer je donesena samo informacija koja nema narativnu strukturu. Vjerovanju u istinitost predaja o vilama suprotstavlja se nena tvrdeći da „kako znam za se, vazda se o tome prikazivanju priča, pa nikad nema ništa.“ Svoju tvrdnju ona argumentira parafraziranjem riječi lokalnog efendije.

Iako je predaja o vilama inkorporirana u tekst novele nenametljivo, jer je u prvom planu opis sijela tokom ramazanskih druženja, ona ipak ima ključno mjesto. Usmena predaja je poslužila piscu da se suprotstavi praznovjerju u svojoj sredini. Pouka novele je izražena jasno na kraju: „Pitajte bubnjara ima li prikaza, pa će vam kazati: To je budaleština! Nikad se ne plaši toga jer, brate, prikaza nema!“

Kako je Mulić jedan period svog učiteljavanja proveo u Bugojnu, čini se da je u toj sredini zapisao usmenu predaju o Hasanu Kafiji Pruščaku – jednom od najvećih bošnjačkih mislilaca. Nakon kratkog opisa Prusca i Pruščakovog turbeta, pisac predaju u tekst uvodi sljedećim riječima: „Evo šta o njemu narod pripovijeda.“ Potom slijedi kazivanje o važnosti pravednosti prema svim ljudima, bez obzira na svjetonazor. Predaja čiji sadržaj opisuje jedan događaj u životu Hasana Kafije Pruščaka kada je veliki mislilac nehotice učinio nepravdu, pripada skupini historijskih usmenih predaja, odnosno predajama o historijskim ličnostima. Njen sadržaj je odgojan i time je u skladu sa polaznom namjerom pisca izrečenom u Predgovoru.

Putovanje iz Čapljine u Trebižat bit će povod Muliću da napiše romantičarsku putopisnu bilješku *Pod kulom Alipaše Rizvanbegovića*. Književnik putuje, upoznaje domovinu i čitaocima, između ostalog, kroz sadržaj sastavlja posebnu vrstu putopisne natuknice iz koje se može naučiti nešto iz prošlosti Hercegovine. Leksikon putopisa ili „postupak strukturiranja obavijesti o zemljopisno-kulturnom području koje je putopisom obuhvaćeno“ (Duda 1998:122) čini stilizirana usmena predaja o čuvenom agi Stočeviću koju kazuje kmet u ulozi „povodioca“, tj. vodiča tokom putovanja. Iz leksikona putopisa čitalac saznaje kako usmena tradicija pamti Ali-pašin odnos prema zajednici, prema kmetovima i susjednim kapetanijama te kako je poginuo. Način kako je tekst unesen u putopis upućuje da se radi o usmenoj predaji, ali kako se sadržaj donesene predaje podudara sa sadržajem historijskih izvora², čini se da je Mulić stilizirao sadržaj i oblikovao ga poput usmenoknjiževnog izričaja. Uloga dionica teksta koji stilom odgovaraju predaji, a pritom koji funkcioniraju kao kulturnohistorijske obavijesti, jeste da istaknu primjere dobrih i plemenitih djela znamenitih pojedinaca te sugeriraju vjerodostojnost izrečenog.

2 O Ali-paši Rizvanbegoviću – Stočeviću pisao je, pored ostalih, Oton Knežević u tekstu pod nazivom *Ali-paša Rizvanbegović – Stočević, hercegovački vezir, 1832-1851*, objavljenom u Glasniku Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini.

Mulićevo poznavanje historije Hercegovine, usmene i pisane književnosti posebno dolazi do izražaja u putopisu pod naslovom *Ahmed beg Hercegović*. Putopisac kreće na putovanje s namjerom da posjeti čuveni Šćepan-grad: „Podno planine Veleži, nedaleko šehar Mostara, smjestilo se omanje mjesto Blagaj. Na domak Blagaja valja ti malo skrenuti sa ceste na desno, pa si za čas na vrelu Bune. Više samog vrela diže se gradina glasovitog ‘Šćepan grada.’“ Usmenu predaju, koja je dio kulturnohistorijskih obavijesti, u svoj tekst Mulić uključuje jasnim isticanjem: „O Šćepanu gradu se pripovijeda u narodu ova priča.“ Osim historijske usmene predaje, konkretnije usmene predaje o gradovima i drugim naseljenim mjestima te usmene predaje o osmanskim osvajanjima Bosne, Mulić donosi i sadržaje iz historijskih izvora i to također jasno ističe: „Tako narod priča, a evo šta povijest tvrdi“. Svoj putopis Mulić zaokružuje Bašagićevim citatom o Ahmed-begu preuzetom iz knjige *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine*. Uspostavljanjem intertekstualnih veza, prije svega sa usmenoknjiževnom tradicijom u kojoj se ističu čuveni pojedinci iz prošlosti Hercegovine i njihova privrženost rodnom tlu, Hamdija Mulić je nastojao da kod mladih čitalaca razvije ljubav prema domovini.

Putovanje podno vrletnog Lisina i posjeta seocu Repovci potaknut će Mulića da u tekst *Uspomena u narodu* inkorporira predaju o Mustajbegu Repovcu, velikom dobrotvoru čiji mezar njegovi seljani redovno obilaze prisjećajući se dobra koje je učinio za svog života. Predaja posredno isticanjem dobrog primjera u životu upućuje na činjenje dobra koje je trajno i ostaje iza čovjeka na ovom svijetu.

4. Zaključna razmatranja

Pored književnog rada, prosvjetni radnik Hamdija Mulić bavio se i sakupljanjem narodnih umotvorina, u najvećem broju primjera bošnjačke usmene proze. Mulićev etnografski rad odrazio se i na zbirku *Iz života za život* jer se u njoj nalazi nekoliko kazivanja koje stilom, načinom kako su uključene u tekst ili sadržajem pripadaju usmenoj književnosti. Između ostalog, radi se o historijskim usmenim predajama i to o: historijskim ličnostima, osmanlijskim osvajanjima Bosne, gradovima i drugim naseljenim mjestima. Skupina mitoloških predaja zastupljena je primjerom predaje o vilama. Kako „za razliku od bajke, koja ima čvrstu, skoro da bi se moglo reći okamenjenu kompoziciju, kompoziciona struktura predaje potpuno je slobodna i nevezana“ (Softić

2002:18), teško možemo sa sigurnošću reći koja kazivanja je Mulić unio u tekst upravo onako kako je čuo, a koja je izmijenio te u kom obimu su izmjene. Pomoć prilikom izdvajanja usmenih predaja u ovoj zbirci bile su formule koje se koriste u cilju potvrde vjerodostojnosti ispričanog poput „tako narod priča“. Ako posmatramo ulogu predaja u pojedinačnim tekstovima, zaključujemo da se njima pisac za djecu Hamdija Mulić suprotstavljao praznovjerju, poticao na pravednost, na činjenje dobra, humanost i ljubav prema domovini. U cjelini gledano, usmene predaje u zbirci *Iz života za život* učvršćuju odgojnu tendenciju knjige.

A NOTE ON STORIES IN THE HAMDİJA MULIĆ COLLECTION “FROM LIFE FOR THE LIFE”

SUMMARY

The collection of prose “From Life for the Life” of teacher, writer and ethnographer Hamdija Mulic (1881–1944) was published in Mostar in 1913. The small Mulic collection was published after a fifteen-year literary attempts. The collection includes, among other things, oral stories that were recorded during his teaching days in Bosnia and Herzegovina. The goals are to analyze and interpret the stories that were incorporated in the collection From the Life for Life of Hamdija Mulic.

Keywords: Hamdija Mulić, prose, oral traditions.

Izvor:

Mulić, Hamdija (1913), „Iz života za život“, u: *Hamdija Mulić: pedagog, prosvjetitelj, reformator, književnik* (2008), prir. Ifet Mustafić, tom I, Sarajevo, str. 137-174

Literatura:

Antologija bošnjačke pripovijetke XX stoljeća, (1995), prir. Enes Duraković, Sarajevo
Bošković-Stulli Maja (1975), *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Zagreb
Bešlić, Milan (1907), „Ata Nerces (Skromno slavlje desetogodišnjice njegovog književnog rada)“ u: *Školski vjesnik*, VII, str. 477-481
Duda, Dean (1998), *Priča i putovanje*, Zagreb
Knežević, Oton (1928), „Ali-paša Rizvanbegović – Stočević, hercegovački vezir 1832–1851“, u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, broj 40, str. 11-53

- Kreševljaković, Hamdija (1914), „Hamdija Mulić: Iz života za život“, u: *Učiteljska zora*, str. 127-128
- Rizvić, Muhsin (1990), *Bosansko-muslimanska književnost u doba preporoda 1887-1918*, Sarajevo
- Softić, Aiša (2002), *Usmene predaje Bošnjaka*, Sarajevo

